

IGOR IŠPANOVIĆ • SAŠKA DROBNJAK

Kolektivna (samo)viktimizacija u pseudoistorijskim narativima

KOLEKTIVNA (SAMO)VIKTIMIZACIJA U PSEUDOISTORIJSKIM NARATIVIMA

Novosadska novinarska škola

FakeNews Tragač

Kosovska 1,

2100 Novi Sad

Telefon: 021/ 424246

Mail: office@novinarska-skola.org.rs

Za izdavača

Milan Nedeljković

Autori

Igor Išpanović

Saška Drobnjak

Urednik

Stefan Janjić

Dizajn / ilustracije

Stefan Janjić / Freepik

Novi Sad,

Maj 2021.

IGOR IŠPANOVIĆ • SAŠKA DROBNJAK

Kolektivna (samo)viktimizacija u pseudoistorijskim narativima

studija slučaja Youtube kanala Srbija global

Novi Sad,

Maj 2021.

SADRŽAJ

1 //////////////////////////////////

Pseudonaučni diskurs o istoriji ► 5

2 //////////////////////////////////

Dekonstrukcija pseudoistorije ► 10

3 //////////////////////////////////

Stratezi i strategije ► 14

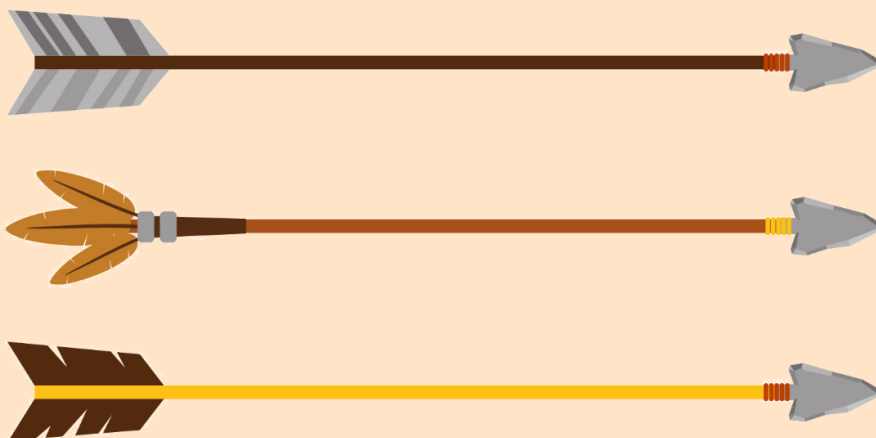
4 //////////////////////////////////

Žrtve urote i večiti pobednici ► 21

5 //////////////////////////////////

Literatura ► 23

Pseudonaučni diskurs o istoriji

Pseudonauka, kao naličje naučnog saznanja, izašla je iz epistemološke senke svog autoritativnog parnjaka u osvit post-činjeničnog sveta koji je nastupio postmodernističkim, konstrukcionističkim ontološkim zaokretom. Objektivna stvarnost se destabilizovala stavljanjem novih paradigmatičkih sočiva, a poverenje u neutralnu i nepristrasnu istinu je skoro pa iščezlo. Namesto nje, pojavile su se heterogene perspektive, mnoštvo različitih pogleda na, do tada, jedinstveni materijalni svet; tako uzdrman ambijent poslužio je kao plodno tlo za pseudonaučne klice.

Nauka je oduvek predstavljala jedan relativno zatvoreni sistem na čijim se obodima povlačila jasna granica između validnog i sumnjivog znanja. Istorijski gledano, skup kriterijuma kojima su se teorije i činjenice uključivale u pomenuti ekskluzivan krug je bio podložan promenama i predmet naučnih debata. Najpre se pošlo od induktivnog metoda, na osnovu kog se znanje definisalo kao naučno ukoliko je proizilazilo iz empirijski prikupljenih dokaza. Naredni pomak je nastupio s nemačkim filozofom Karlom Popperom, koji je u kritici na prethodni pristup predložio novi princip – naime, on je smatrao da se nijedna naučna teza ne može bespogovorno potvrditi, ali da se relativno lako može opovrgnuti. Stoga, u naučno saznanje mogu da se uvrste one pretpostavke i dokazi koji izdrže nizove proveru. Međutim, kao što je već rečeno, ova tradicionalna shvata-

nja je značajno poljuljalo rušenje „pretpostavke o naučniku kao neustrašivom i nepristrasnom tragaču za istinom“ (Milosavljević & Palavestra, 2017: 828). To je, između ostalog, dovelo do zamagljivanja linije između naučnog i pseudonaučnog saznanja, gde se pod ovim drugim podrazumeva „davanje objašnjenja koja se ne temelje na opšteprihvaćenim naučnim pravilima argumentacije, već su zasnovana na potpuno subjektivnom, proizvoljnom, i arbitrarnom prilagođavanju podataka unapred zadatom krajnjem tumačenju“ (Manojlović-Nikolić & Mihaljević, 2016: 1061). Prag ulaska, ne toliko u naučni, koliko u javni prostor, iznova je spušten prodorom interneta i novih informaciono-komunikacionih tehnologija u ljudsku svakodnevicu. Globalna mreža pružila je nesagledive mogućnosti tzv. nezavisnim autoritetima da ponude „alternativne činjenice“ i proizvoljna tumačenja s ciljem da se suprotstave zvaničnom, dominantnom narativu, bez obzira na kriterijume istinitosti i objektivnosti, kao i naučni kvalitet tvrdnji koje iznose.

Pseudoistorija i pseudoarheologija predstavljaju jedne od tih mnoštva materijalizacija pseudonauke koje su se pojavile u prostoru između naučnog rada i šire javnosti. Težnja medija da senzacionalistički izveštavaju o arheološkim i istorijskim otkrićima samo je doprinela mistifikaciji empirijskog i saznanjog procesa u datim disciplinama, te Vujović i Vuković smatraju da je takav odnos uticao na stvaranje popu-

Naime, ratni sukobi koji su se zbili tokom devedesetih godina 20. veka na prostoru bivše Jugoslavije ostavili su, pored strašnih ljudskih, političkih i ekonomskih posledica, i otvoreno identitetsko pitanje. Raspad te komunističke države uveo je male balkanske države u proces tranzicije ka kapitalističkom sistemu i svetskom tržištu u „svim sferama života“ (Manojlović-Nikolić & Mihaljević, 2016: 1063). Uporedo s tim, nedorazumevanje tradicionalne vrednosti društva su bile suočene s savremenim, globalnim etosom, što je izazvalo različite, prevashodno odbrambene reakcije u određenim socijalnim grupama. U nameri da se ponovno stabilizuje sopstveni identitet u nesigurnom svetu, pogled bi uglavnom

7

bio usmeren ka prošlosti, usled čega su teme iz pseudoistorije i pseudoarheologije ostale relevantne na prostoru Srbije tokom poslednjih trideset godina.

Postupkom uspostavljanja jasne veze s drevnim vremenima, ideja o jednoj nacionalnoj zajednici i njenom istorijskom kontinuitetu je namerno mitologizovana. Time su se, naime, pokušala opravdati teritorijalna, ideološka i politička stremljenja pojedinih moćnih struja unutar Srbije. Tako postavljena, evokacija „prošlosti ima funkciju svojevrsnog simboličkog kapitala koji igra ulogu u pokazivanju prestiža, posebnosti ili specifičnih kvaliteta zajednica koje se za nju vezuju“ (Manojlović-Nikolić & Mihaljević, 2016: 1060). Politička stanovišta koja su počivala na ovim premisama su mogla veoma lako da se mobilizuju i radikalizuju, pa čak i da dovedu do propagiranja teritorijalnog prava nad određenom oblasti ili osećaja kulturne superiornosti u odnosu na druge nacionalne kolektive. U tim narativima bi, dalje, ta istorijska prava ili etnička veličina bili predstavljeni kao uskraćeni ili skriveni od strane velikih i uticajnih sila ili grupa, te je na narodu bilo da povрати svoju političku ili moralnu dominaciju koja ga je odlikovala tokom neodređenog, maglovitog perioda okarakterisanog kao „zlatno doba“. Sekundarni cilj tih fantastičnih pripovedanja jeste da taj isti narod bude konačno prepoznat i priznat od strane međunarodne zajednice kao onaj kolektiv koji

je podario svetu mnoge, ako ne i sve, civilizacijske tekovine.

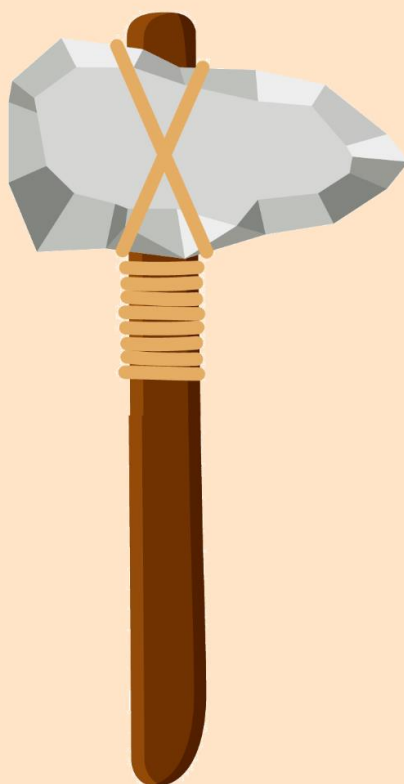
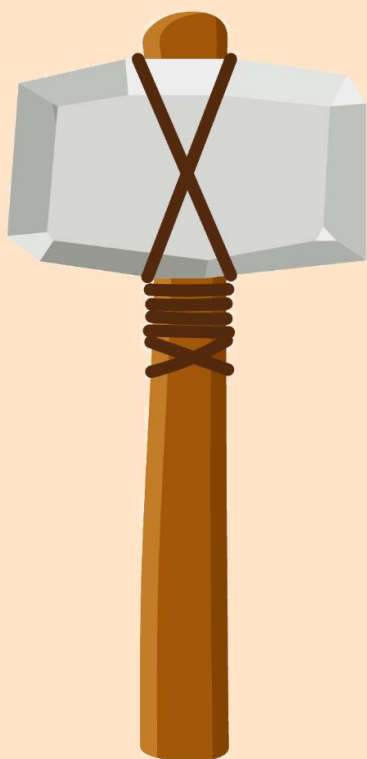
Fenomen izmišljanja tradicije već decenijama privlači pažnju istoričara i antropologa (Hobsbom, 2011). Postupak stvaranja fiktivne veze s prošlošću je pretežno određen mešavinom „nacional-romantizma, lične i kolektivne osujećenosti i paranoidne teorije zavere“ (Palavestra, 2010: 240). Međutim, takve tendencije ne predstavljaju ništa novo na ovim prostorima; Palavestra (2010) navodi primer knjige „Kraljevstvo Slovena“ Mavra Orbina iz 1601. koja je poslužila pseudoistoričarima 18. i 19. veka kao podloga za građanje nacional-romantičarskog identiteta zasnovanog na mitologizovanoj istoriji. Lažne historiografe savremenog doba, Radivoj Radić (2005) u svojoj knjizi „Srbi pre Adama i posle njega“ naziva „novoromantičarima“ koji nastavljaju tradiciju suprotstavljanja zvaničnoj, tzv. berlinsko-bečkoj školi, propagiranjem sopstvenog pravca mišljenja u okviru tzv. srpske autohtonističke škole.

Ova kvaziistorijska tvorevina počiva upravo na ideji o moćnom i drevnom, „nebeskom“ srpskom narodu kao starosedeocima Balkana, rodonačelnicima celokupne evropske civilizacije. Doduše, kao što Radić u svom delu ne prestando naglašava, podaci i načini dokazivanja na kojima počiva autohtonistička argumentacija ne podležu zakonima i normama kritičkog mišljenja, već ispoljavaju klasične odlike pseudonaučnog mišljenja – pozivanje na

autoritet, namerno modifikovanje poznatih činjenica, premeštanje diskusije iz jedne naučne oblasti u drugu, kao što je, na primer, čest slučaj s upotrebom lingvistike, astronomije i genetike pri dokazivanju istorijskih tvrdnji, s željom da se stvori privid objektivnosti. Takvim slepim dogmatizmom se u pot-

punosti negira bilo kakvo naučno nasleđe i odlazi se u fetišizam i megalomaniju, usled čega Milosavljević i Palavestra ističu da pseudoistorija i „pseudoarheologija nisu samo problem nauke po sebi, već i društva u celini“ (Milosavljević & Palavestra, 2017: 833). ●

Dekonstrukcija pseudoistorije

Jezik je jedno od primarnih oruđa kroz koje se komunicira društvena stvarnost. Međutim, u tom procesu, on nije neutralan posrednik informacija i poruka, već aktivan činilac koji iznova stvara njihovo značenje, oblikuje ga i legitimiše. U tom smislu, jezik u svojoj socijalnoj upotrebi se razume kao diskurs (Fairclough, 1989: 22). Doduše, jezik i diskurs nisu sinonimi, odnosno ekvivalentni koncepti (Fairclough, 1989; Mils, 2003; Bešić, 2019). Diskurs se samo ostvaruje kroz jezik, i, tako postavljenog, treba ga pre shvatiti kao „sistem koji strukturiira način na koji percipiramo stvarnost“ (Mils, 2003: 51), ili fukoovski, kao „nasilje koje činimo nad stvarima“ (Fuko, 2019: 32). Međutim, treba odbaciti apsolutno subjektivističko viđenje stvarnosti, pošto diskurs ne negira objektivnu realnost koja postoji nezavisno od subjekta; pretpostavka koju on povlači za sobom jeste da individue mogu „svet i materijalne objekte iskusiti i o njima misliti u celini samo putem diskursa i struktura što nameće našem mišljenju“ (Mils, 2003: 51-52).

Kao što je već rečeno, jezik, odnosno skup svih komunikativnih činova, bilo pisanih ili govorenih, koji će se dalje razumeti kao *tekst*, predstavljaju mikrostrukturu diskursa; kao pojam, on je mnogo širi i obuhvata društvene procese i stvarnost u njihovom totalitetu. Pojedinačni objekti u sebi sadrže pluralizam diskursa, pa tako Van Liueven (2004: 94) napominje da individue mogu da „pričaju o istom ratu na

nekoliko različitih načina, u zavisnosti od situacije, kao i ličnih interesa i namera“. U tome se nalazi bogatstvo teorijskog nasleđa ovog koncepta, pošto se pod njegovim okriljem podrazumevaju društveni procesi proizvodnje i interpretacije specifičnog teksta, ali i kontekstualni faktori kojima su ta delovanja uslovljena.

U samom središtu, prema kritičkoj tradiciji, nalazi se pojam moći, ali ne kao odlika ili svojstvo grupe, odnosno pojedinca; ona se, naime, locira u samoj vezi između društvenih aktera. U prilog tome idu i zapažanja Van Dajka (2001) koji tvrdi da moć nije jednosmerna, jer recipijenti na drugoj strani komunikacionog kanala nisu pasivni, te se uvek može govoriti i o stepenu otpora u odnosu na dominantni narativ koji te grupe ispoljavaju. S druge strane, moć koju manifestuje jedna društvena struktura u odnosu na drugu može da se ogleda u, na primer, određivanju kontekstualnih faktora, kao su uokvirivanje teme ili ideološka pozadine, u kojima će se razumeti specifična poruka.

Dakle, diskurs je multidimenzionalan, interdisciplinaran koncept, „dok je njegov pristup transdisciplinaran“ (Bešić, 2019: 351). Njega čine socijalni procesi, društveni akteri s njihovim motivima i interesima, mehanizmi kojima se on uspostavlja i legitimiše, kao i sredstva preko kojih se diseminira, kao što je to najčešće slučaj s (masovnim) medijima. Stoga, kritička grana analize diskursa ima za cilj ne samo da

razume i (raz)otkrije načine njegove reprodukcije, već i da se aktivno angažuje protiv uslova društvene nejednakosti koji se njime uspostavljaju.

Široko shvaćeno, predstojeća analiza bavi se temom pseudonaučnog saznanja, odnosno diskursnim i retoričkim strategijama kojima se pseudonaučnici koriste. Uže uzev, predmet istraživanja se tiče dekonstrukcije pseudoistorijskih narativa koji se manifestuju u multimedijalnom sadržaju kanala Srbija Global na onlajn platformi Jutjub (engl. YouTube). Konkretno, cilj analize je bio da se uoče obrasci i načini na koji se koristi, prevashodno psihološki, fenomen (samo)viktimiza-

cije kao narativni element za legitimizaciju pseudoistorijske perspektive autora i kreatora sadržaja na posmatranom kanalu. U tu svrhu, ovde će pojam viktimizacije biti shvaćen u svom kolektivnom, a ne individualnom određenju, i to kao „osećaj ili doživljaj nepravde i nanesene štete za koju se smatra da je namerno usmerena ka određenoj grupi, odnosno njenim članovima isključivo zbog njihove pripadnosti, tj. identifikacije s tim kolektivom“ (Bar-Tal, Chernyak-Hai, Gundar & Schori, 2009: 234). Kao strategija, (samo)viktimizacija je važan deo izgradnje pozitivne slike o kolektivu, pogotovo u trenucima destabilizacije od-

ređenog identiteta, a često je prisutna u konfliktnim situacijama, kada su legitimitet i identitet jedne grupe ugroženi od strane druge, percipirane kao rivalske (Bar-Tal, Chernyak-Hai, Gundar & Schori, 2009; Mijić, 2020). Dodatno, njome se uspostavlja pozicija moralne superiornosti u odnosu na drugog, te je kao takva taktika, (samo)viktimizacija bila često upotrebljena u političkoj i ideološkoj retorici tokom devedesetih godina na prostoru bivše Jugoslavije.

U skladu s takvom operacionalizacijom analiziranog koncepta, a uz tehnička i vremenska ograničenja, što se može smatrati nedostatkom ovog rada, odabir uzorka je bio prigodno selektovan u odnosu na uži predmet istraživanja. Naime, prvobitno je sprovedena filtracija sadržaja na kanalu Srbija Global, i nakon uvodnog i površnog pregledanja video materijala, izabrana su četiri klipa koja su u odnosu na svoj naziv i temu odgovarali potrebama analize. Pomenuti sadržaji su naslovljeni kao: *Nije bilo seobe Srba - Knjiga koja će promeniti udžbenike istorije; Globalistička zavera protiv Srba - Drezdenski kongres; Istina o Srbima u*

Crnoj Gori - Smešni istorijski falsifikati, i Istorija Srba - Srbi su pobedili na Kosovu (nastavak). Njima je pristupljeno u nekoliko navrata tokom januara 2021. godine, te se predstavljeni rezultati i tumačenja odnose na sadržaj u obliku u kom je bio u tom periodu.

Kao što je već napomenuto, metod istraživanja je analiza diskursa, ali su, radi što kvalitetnijeg i pouzdanijeg tumačenja, među istraživačima uspostavljene okvirne kategorije koje su služile za mapiranje različitih diskursnih strategija. Njihovom stvaranju se pošlo deduktivističko-induktivističkim pristupom; dakle, nakon upoznavanja s osnovnom literaturom i teorijama, sprovedeno je probno gledanje klipova, da bi se potom, nakon dobijanja jasnije slike, formirale kategorije koje su ponovnim pregledanjem testirane i u koje su razvrstani uočeni diskursni obrasci. Utvrđene kategorije će, uz odgovarajuće definisanje i objašnjenje, biti predstavljene u nastavku rada i biti podvrgnute, uz navođenje reprezentativnih primera, kritičkom ispitivanju i tumačenju. ●

Strategije i stratezi

Kritička analiza diskursa zasniva se na tekstu i, šire, diskursu, a socijalna kognicija te dve strukture povezuje sa društvom. Zahvaljujući socijalnoj kogniciji postoje različiti mentalni modeli, strategije, znanja i stavovi (Vuković, 2014: 104). Uočene diskursne strategije razlikuju se od autora do autora, a u ovom radu biće istaknute one kojima su se autori klipova služili radi oblikovanja mišljenja o kolektivnom identitetu.

A

Crno-beli svet

Karakteristika ove strategije je to što uvek postoji strana koja je apsolutno kriva i strana koja je apsolutna žrtva. Jasna je podela na dobre i loše momke, pri čemu iz ugla govornika koji je pripadnik određenog naroda dolazi do viktimizacije tog istog naroda. Lošim momkom se smatra neko ko je prekršio određena pravila, narušio šablon društveno prihvatljivog ponašanja. Međutim, „lošim“ se ne smatra ukoliko je povređivao ljude koji su već etiketirani kao loši (Keen, McCoy & Dunaway, 2012: 129-130). Upravo ova strategija često je primenjivana u klipovima na kanalu *Srbija Global*, pri čemu su Srbi stavljani na jednu stranu kao vrednosno pozitivno određeni, oni protiv kojih, čini se, urota traje oduvek;

na drugu stranu, u ulogu izrazito negativno obeleženih postavljane su najčešće Nemačka, Italija, Sovjetski Savez, Turska, Hrvatska i „narod unutar naroda“, nazvan „drugosrbijanci“. Osim podele na dobre i loše momke, crno-beli svet je strategija koja ne priznaje sive zone, odnosno ukoliko Srbija nije poražena, onda to nužno znači da je ona trijumfovala.

Srbi - žrtve urote

Kanal *Srbija Global* u četiri analizirana klipa predstavlja Drezdenski kongres kao jednu od najvećih urota loših momaka protiv dobrih Srba, navodeći kako su Srbi i danas žrtve odluka donetih 1928. godine. Kako autori navode u klipu *Globalistička zavera protiv Srba - Drezdenski kongres* iza donetih odluka stoje „...veoma moćni ljudi“, koji su imali cilj da ujedinjeni srpski narod razdvoje i učine neprijateljima. Da su Srbi žrtve i da niko nema razumevanja za njihova prava, autori naglašavaju ponovo kroz pitanje Drezdenskog kongresa govoreći da za njih niko ne mari, „pogotovo ne na ugroženim teritorijama“. Ideja o viktimizaciji Srba osigurana je rečima da je sve „upereno samo i jedino protiv Srba kao naroda“.

Decivilizacija i dehumanizacija

Jedan od načina kojima se učvršćuje mišljenje o suprotnoj strani kao lošoj jeste i decivilizacija i dehumanizacija, odnosno pripisivanje pežorativnih ka-

rakteristika kao što su *siledžije, nasilnici, ubice, varvari*. Kroz propagandu velikih sila, na takav način prikazani su upravo Srbi rečima: „Jugoslavija je težnja Srba da ugnjetavaju druge”. Takođe, iz perspektive tih istih sila, pravo da rasparčavaju državu imaju svi, a kada se Srbi dignu protiv toga u pokušaju da očuvaju jedinstvo naroda, to se proglašava „velikosrpskim nacionalizmom”.

U klipu *Nije bilo seobe Srba – Knjiga koja će promeniti udžbenike istorije* istaknuto je da su Romeji takođe predstavljali Srbe kao divljake i prave siledžije, a sebe kao bolju stranu, dok su Srbi u suštini miran i civilizovan narod koji se uvek samo branio. S druge strane, akteri iz analiziranog kanala u klipu o Kosovskom boju neprestano ističu „varvarske” i „ubilačke” kvalitete Turaka, čime se stvara jasna distinkcija između „civilizovanih Srba” i „zlog Drugog”.

Drugosrbijanci i srbomrzitelji

Pojmom „drugosrbijanci” označene su negativno obojene grupe unutar sopstvenog naroda, oni koji krive svoj narod i „ljube skute svojim dželatima” („Ko su drugosrbijanci i kako su nastali”, 2020: para.2). Kao loše patriote ili takozvani „drugosrbijanci” u klipu *Globalistička zavera protiv Srba – Drezdenski kongres* predstavljeni su Zoran Kesić kao posebno istaknut primer, novinari *Danasa* jer „negiraju da je zavera protiv Srba krenula od Drezdenskog kongresa” i Milo Đukanović,

koji „nasilno uništava srpski narod u Crnoj Gori”. U tom smislu, „pravi” Srbi su ujedno žrtve, ne samo spoljašnjeg oponenta, već i neprijatelja koji ih korumpira iznutra.

Rasizam nad Srbima

U video sadržaju koji se bavi Drezdenskim kongresom izložen je najeksplicitniji primer ove strategije – naime, pozivajući se na isečak iz neodređenog dokumentarca, iskorišćen je odlomak u kome jedan od sagovornika citira pionira komunizma Fridriha Engelsa koji je Srbe, između ostalih, navodno nazvao „rasnim smećem”, narodom koji zaostaje nekoliko civilizacijskih faza za drugim evropskim kulturama. Dakle, u tom smislu, rasizam kao diskursna strategija se koristi u kontekstu izjednačavanja Srba s drugim potlačenim etnicitetima, koji su bili eksploatisani i izloženi represiji zbog nekih svojih ličnih ili drugih karakteristika. Koja je to odlika koja je učinila Srbe žrtvama u ovom slučaju nije najjasnije iz posmatranog sadržaja, ali se može pretpostaviti da je reč o njihovoj „urođenoj” nadmoći i veličini koje se namerno pokušavaju izbrisati iz istorije. U tu svrhu, veoma je živopisan jedan drugi primer, upotrebljen u klipu o predstavljanju knjige, u kom se Srbi nazivaju „evropskim Indijancima”, usled stradanja koje je ovaj američki etnicitet doživeo u susretu sa agitatorima i stranim osvajačima.

B**Srbija – „mala“,
uprkos svojoj veličini**

Kako sam naziv sugeriš, iako teritorijalno mala, prikaz Srbije je takav da je ona u odnosu na ostale velika i moralno nadmoćna. U tom smislu, akter postavlja srpski narod na pijedestal moralne superiornosti; Srbi nisu arogantni razmetljivci koji se šepure, čija se veličina ogleda u lakim i jednostavnim poduhvatima – njihova posebnost se manifestuje u prevazilaženju nemoćnih prepreka i situacija, u pobedama protiv nadmoćnijeg protivnika ili u dostojanstvenom porazu koji nije bio rezultat predaje, već mukotrpne i krvave borbe do poslednjeg, ma koliko dominantan i zastrašujuć bio neprijatelj na drugoj strani.

Moralna superiornost pripisuje se i srpskom narodu u Crnoj Gori. Termin „srpska Sparta” koristi se i danas da bi se opisala hrabrost tamošnjeg naroda, njihova borba i veliko stradanje i to zarad nečeg što nije materijalno – da bi ostali „kolevka srpstva” i čuvar tradicije. Uprkos takvom „čojstvu i junaštvu” koje su pokazivali vekovima, a i za vreme novijih dešavanja, oni su opet žrtve velikih sila. Viktimizacija srpskog naroda u Crnoj Gori prikazana je kroz to da im neko moćan oduzima prirodno pravo da budu ono što jesu – Srbi. U klipu *Istorija Srba – Srbi su pobedili na Kosovu (nastavak)*, veličina Miloša

Obilića i kneza Lazara, kao i veličina srpskog roda, posmatrana je, ne kroz brojnost, već kroz ono što su postigli, a prema autorima kanala, to je nedvosmislena pobeda na Kosovu. Oni su esencija srpstva jer su se žrtvovali za svoj narod i jer su stradali kao „veliki”, ne gubeći svoje dostojanstvo. Kroz njihove ličnosti ukazuje se da su Srbi viteзови i da je prokletstvo koje je navučeno na narod posledica „kodeksa časti” kog su se u potpunosti pridržavali. U tom kontekstu, Srbi se postavljaju kao superiorni i u poređenju sa Čerkezima, koji su nekoliko puta prodavali „veru za večeru”.

Pitanja koja ostaju otvorena u klipu jesu da li je uspeh u odbrani zemlje jednak pobedi i zbog čega je bitno pretvoriti slavni poraz u pobedu. Pozivanjem na tvrdnje drugih država, koje su mahom od strane autora karakterisane kao neprijateljske, otvara se prostor za sagledanje još jedne diskursne strategije.

C**Dokazi autoriteta iz
suprotnih tabora**

Odobranje od strane drugih je poželjno jer pruža više prostora za uspeh teorije koju iznosite (Donovan, Kellstedt, Key & Lebo, 2020:1). Ova strategija korišćena je i kroz klipove jer autori koriste tvrdnje onih za koje se podrazumeva da su suprotni tabor, na

taj način ističući da ono što oni lično iznose o Srbima kao žrtvama mora biti tačno. Izvori, odnosno slike koje se prikazuju i čiji sadržaj je citiran, u većini slučajeva deo su novina sa nemačkog govornog područja, ali najveću težinu za autore, kada je u pitanju ova strategija, imaju reči Amerikanaca, pa upravo njima potvrđuju *Kosovski mit*, žrtvu i pobedu Srba (američki istoričari, „koji ne dovode uopšte u pitanje postojanje srpskog junaka (Miloša Obilića), niti srpsku pobedu“).

Kada su u pitanju hrvatski izvori, čest je slučaj isticanja religijskog svojstva „katoličanstva“, kao primera dvostruke antagonizacije koja stoji nasuprot Srbima i pravoslavlju. Pored toga, kad se priča o njihovoj strani istorije, reč koja se pojavljivala osim Hrvati, bila je „ustaše“. Kod ove strategije uočljivo je da je korišćena najmanipulativnije od ostalih jer reči koje dolaze iz onih država koje su etiketirane kao srpski neprijatelji, posmatrane su kao tačne samo kada potvrđuju da su Srbi žrtve, ali i moralni pobednici. Ono što je „uočljivo kod istraživanja sprovedenih u zemljama Balkana jeste da neretko negiraju tuđu verziju istorije, umanjuju značaj tuđih nacionalnih heroja i kulturnih postignuća, stvarajući od drugih zemalja neprijatelje, što ostavlja prostor da od sebe prave žrtve“ (Petkov, 2009: 110).

D

(Ne)verne Tome

Neverne Tome je strategija koja se odnosi na osobe koje su bile verne jednoj ideologiji i pomno je pratile sve dok nisu doživele prosvetljenje i priznale da su učestvovala u lažima, te su zbog takvog svog postupka i istupanja proglašeni svojevršnim „mučenicima“, žrtvama sistema iz čijih su čeljusti uspeali da se ispetljaju. U pitanju je strategija koja je upotrebljena u sva četiri analizirana klipa, navodeći na zaključak da ukoliko su oni koji su slepo verovali u nešto, potvrdili da to ipak nije tako, onda to mora biti istina. Prvi među nevernim Tomama je Krsto Popović, „ikona Montenegrina“. Za vreme okupacije Crne Gore, srpstvo gubi primat i pokušava da se izbriše poreklo Srba, a na scenu stupa ime *Montenegrini*. Taj naziv autori koriste pežorativno, povezujući ga sa fašizmom i ljude koji se izjašnjavaju tako karakterišu kao „anti-Srbe“. Ime Krsto Popović pominje se u klipu o Crnoj Gori devet puta u kontekstu u kom ga Montegerini svojataju, da bi na kraju klipa došlo do preokreta. On je iskorišćen kao finalni dokaz da su Crnogorci isto što i Srbi i da je to izmišljena nacija jer su predstavljeni njegovi dokumenti u kojima se izjašnjavao kao Srbin. Sledeći koji takođe pred kraj života, na vrhuncu svoje životne mudrosti, priznaje da je Srbin je Momčilo Đić.

las, takozvani „otac crnogorske nacije”. Neverne Tome pružaju publici uljuljkanost u mišljenje o istinitosti priče, ovde konkretno u istinitost srpskog porekla, pogotovo dva navedena primera, jer su u zrelim godinama kada čovek racionalnije rasuđuje. Još jedan čovek koji je predstavljen kao neko ko je dugo živio u mraku i onda izašao iz njega je bivši komunistički funkcioner, Borisav Jović, koji izdaje svoju ispovest u vidu knjige „Kako su Srbi izgubili vek” gde se najviše oslanja na krilaticu da je „Drezden utkan u zlu kob srpskoga naroda”. Osim njih, pominje se i pripadnik Komunističke partije Jugoslavije koji se kasnije pridružio četnicima i bio blizak saradnik Draže Mihajlovića, pa mu priznao sve – da su čak i učestvovali i na nacističkim i fašističkim manifestacijama i da sve njih povezuje vatikanski novac. Neverne Tome, osim što su iskorišćene za potvrdu porekla Srba, iskorišćene su i za potvrdu urota za koje se kategorično tvrdi da postoje, kao u slučaju:

„Da li je danas preterano reći (...) globalistička zavera? Naravno da nije, već je to jedina logička kvalifikacija!”
(Srbija Global, 2020,03:05-03:17)

E

Srbija je telo Evrope, a „srpstvo” je njen gen

Ono što je osnova svih klipova kanala *Srbija Global* može se podvesti

pod genetski etnicitet, određenost teritorija kao organskih delova Srbije i pozivanje na istorijska i prirodna prava. Srbi su posmatrani kao narod koji je među prvima naseljavao Evropu, polazući na taj način pravo na istoriju i tražeći da im ono bude priznato. Apropos toga, „(ne)moć je ta koja stvara identitet i ako je grupa dominantna, njeni članovi će se lakše identifikovati sa njom, ali ukoliko se grupa nalazi u nepovoljnoj situaciji, tada postoje dve opcije – ili se ljudi udaljavaju od slike u koju su verovali ili postaju opsednuti time da je povrate” (Hearn, 2018: 5-6). Priču o jedinom narodu koji se samostalno oslobodio od Turaka dopunjuje kovanica takozvanog „srpskog gena” odnosno „male i prkosne Srbije” koja je stajala između Habzburške monarhije i Otomanskog carstva. Ispoljavanje „srpstva” kao nacionalnog identiteta akteri smatraju hrabrim činom u datim kontekstima. Razlog položaja žrtve koji Srbija ima posledica je učešća u oslobodilačkim ratovima, a nikad, prema njima, osvajačkim i čak i kao takva, Srbija je opstala da bude kolevka Evrope. Međutim, baš kao takva ona je prema autorima uvek prikazana kao smetnja velikim silama, pogotovo jer je „jak srpski element osnova ujedinjenog autohtonog Balkana”. Srbi se osim toga navode i kao jedini graditelji Jugoslavije, te i oni koji su najviše propatili zbog njenog urušavanja jer su ratovima Srbiji oduzeti njeni „organski delovi”:

„...jer do tada, oblast koja se danas naziva Republika Severna Makedoni-

ja, nosila je naziva Stara Južna Srbija, i bila je organski deo države Srbije.“ (Srbija Global, 2020, 12:08-12:20)

F

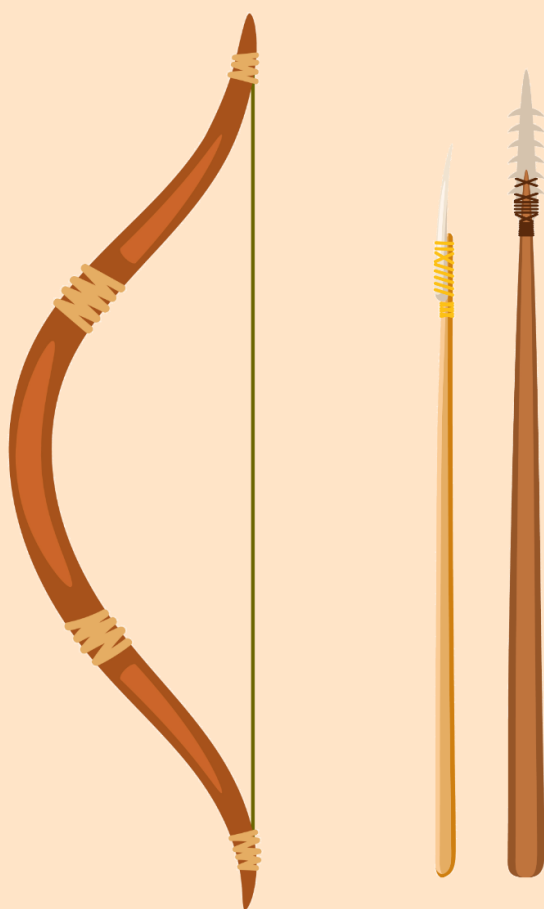
Monopol nad znanjem i silom

Na monopol znanja utiču mediji i zahvaljujući njima održavaju se političke elite i njihovi interesi. Monopol ograničava dostupne informacije, pa samim tim i načine na koje može da se razmišlja. Upravo te političke elitne grupe i stvaraju monopol, određujući šta će da se priča, tj. sadržaj, ali pred kim sme da se govori i koliko. Viktimizacija Srba ovom strategijom postignuta je time što su oni pasivni primaoci kojima je lažna istorija prosto nametnuta. Autori konstantno strepe od nekog „Drugog“ koje je uvek prisutno da izvrne ili sakrije pravu istoriju Srba. Tako je u klipu *Istorija Srba – Srbi su pobedili na Kosovu*, dok je već u *Istina o Srbima u Crnoj Gori – Smešni istorijski falsifikati* kao neko ko drži monopol nad informacijama naveden Vatičan. Kao ciljevi falsifikovanja istorije navode se „rasrbljavanje Crne Gore“, „razbijanje srpstva“, „jačanje globalizma“ (globalizam je uvek isključivo pežorativan i jedan od glavnih krivaca srpskih problema), i tako dalje. Izrazom „medijske propagande“ obeležavaju se globalisti koji krive Srbiju za raspad Jugoslavije, a autori kanala to

otvoreno pripisuju komunistima. Kako tvrde u klipu o Drezdenskom kongresu, za način obrazovanja krive su sile koje stoje iza Kongresa jer deca ne uče o tome, a *drugosrbijanci* koriste svoj monopol da prikažu Srbe kao neuke i paranoične po pitanju Kongresa. Jedino što Srbima navodno preostaje jesu narodna predanja kao vid obrazovanja, a kao vid odbrane – međunarodne povelje. Miloš Milojević, srpski istoričar, osim što je naveden kao neko ko je pokušao da piše istoriju baš onakvu kakva je bila, postavljen je i u ulogu žrtve – običnog Srbina koji je želeo da radi svoj posao, ali mu to „drugo“ ili taj „drugi“ nisu dozvolili. Da bi uloga žrtve bila još dublja, protiv običnog Srbina urotilo se i građanstvo, pa za svakog drugog ima neku lepu reč, opravdanje ili pomoć, a samo stanovnike sopstvene države kudi. Tu nastaje paralela sa današnjim vremenom i novo ime za građanstvo, odnosno narod unutar naroda – *srpomrzitelji*. Klip *Nije bilo seobe Srba - Knjiga koja će promeniti udžbenike istorije* autori su iskoristili da ispričaju kako oni govore istinu i kako im je jedini motiv za pisanje knjige o svemu već navedenom u ovom radu – da istorija Srba prestane da se prekraja, a Srbi prestanu da budu pasivni primaoci. Spise o istoriji Srbije etiketiraju kao „žvrljotine“, određujući na taj način svoje tumačenje kao verodostojno. Škole kvare dušu i um, svuda su lažni konstrukti, a prosečni Srbin to upija, pa ne može bilo šta da uradi protiv propagande koja mu se servira. ●

4

Žrtve urote i večiti pobednici

U pregledanim klipovima kanala *Srbija Global*, a zatim onim odabranim za analizu, uočeno je postojanje (samo)viktimizacije. Viktimizacija je iskazana kroz različite diskursne strategije kojima se publika ubeđuje u izrečeno, a u četiri analizirana klipa primećeno je deset takvih strategija, od kojih su četiri iskazane kao podvrste jedne veće. Svet je prikazan ili kao crn ili kao beo, sredina ne postoji, pa su Srbi koji su dobri momci, u svetu prikazani crno, kao potpuno loši. Osim što su predstavljeni kao žrtve urota moćnijih država, Srbi su predstavljeni i kao žrtve usled monopola nad znanjem jer njihova strana nigde nije prikazana i nisu aktivni učesnici. Njihova moralnost koja je prikazana kao nešto vanvremensko, čini ih pobednicima svake priče, a to potvrđuju i takozvane „neverne Tome“. Svedočenja iz suprotnih tabora u klipovima su korišćena selektivno, odnosno kada su ta svedočenja odgovarala tezi da su Srbi žrtve, posmatrana su kao tačna, a kada je suprotno, onda su opovrgavana.

U skladu s dosadašnjom naučnom građom na ovu temu, može se zaključiti da je upotreba i eksploatacija ovog fenomena bitan element nacionalističkog diskursa. S obzirom na nepovoljnu ekonomsko-političku situaciju u kojoj se nalaze građani Srbije, objašnjenje za trenutne probleme se traži u mistifikovanoj i neosnovano glorifikovanoj prošlosti kako bi se kurs zajednice usmerio ka specifičnoj verziji budućnosti. Psi-

hološki, dakle, poistovećivanje materijalne bede s pozicijom žrtve, uprkos „urođenoj“ veličini, služi za izgradnju pozitivne slike o članovima grupe kojoj se pripada; s druge strane, time se još jasnije povlače granice razlike s drugima, koji se percipiraju kao pretnja, neprijatelj koji ne želi samo materijalno da uništi „prave“ Srbe, već i da im uzme poslednji gram istorijskog i moralnog dostojanstva. ●

Literatura

1. Bar-Tal, D, Chernyak-Hai, L, Gundar, A. & Schori, N. (2009). A sense of self-perceived collective victimhood in intractable conflicts. *International Review of the Red Cross*, 91(874), 229-258.
2. Bešić, M. (2019). *Metodologija društvenih nauka*. Novi Sad: Akademska knjiga.
3. Donovan, K., Kellstedt, P., Key, E. & Lebo, M. (2020). Motivated Reasoning, Public Opinion, and Presidential Approval. *Political Behavior* 42(3), 1201-1221 doi:10.1007/s11109-019-09539-8
4. Dunaway, E, Keen, R. & McCoy, M. (2012). Rooting for the Bad Guy: Psychological Perspectives. *Studies in Popular Culture*, 34(2), 129-148. doi: 10.2307/23416402
5. Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. New York: Longman Inc.
6. Fuko, M. (2019). *Poredak diskursa*. (D. Aničić, prev.). Loznica: Karpos.
7. Hearn, J. (2018). Power, culture, identity, and the work of Anthony Smith. *Nations and Nationalism*, 24(2), 286–291.
8. Hobsbom, E. (2011). *Izmišljanje tradicije*. Beograd: Biblioteka XX vek.
9. Hristov, P. (2009). Borders and Identities (Difficulties and Perspectives faced by comparative ethnological studies of the border regions in the Balkans). *Cesky Lid*, 95(2), 163-172.
10. Koreni (2020, maj 1). Ko su Drugosrbijanci i kako su nastali. *Koreni*. Preuzeto sa: <https://www.koreni.rs/ko-su-drugosrbijanci-i-kako-su-nastali/>
11. Manojlović Nikolić, V. & Mihaljević, V. (2016). Pseudoistorija/arheologija i globalizacija: primer ex Yu

prostora. *Etnoantropološki problemi*, 11(4), 1055-1072.

12. Mijić, A. (2020). Identity, ethnic boundaries, and collective victimhood: analysing strategies of self-victimisation in postwar Bosnia-Herzegovina. *Identities*, 1–20.
doi:10.1080/1070289x.2020.1748348
13. Milosavljević, M. & Palavestra, A. (2017). Zloupotreba prirodnih nauka u (pseudo)arheologiji. *Etnoantropološki problemi*, 12(3), 825-851.
14. Mils, S. (2003). *Mišel Fuko*. (D. Aničić, prev.). Loznica: Karpos.
15. Palavestra, A. (2010). Izmišljanje tradicije: „vinčansko pismo“. *Etnoantropološki problemi*, 5(2), 239-258.
16. Radić, R. (2005). *Srbi pre Adama i posle njega*. Beograd: Stubovi kulture.
17. Van Leeuwen, T. (2004). *Introducing Social Semiotics*. New York: Routledge.
18. Vujović, M. & Vuković, J. (2014). Od informacije do poruke: arheologija i mediji u Srbiji. *Etnoantropološki problemi*, 9(3), 609-624.
19. Vuković, M. (2014). Kritička analiza diskursa. U S. Perović (ur.), *Analiza diskursa: teorije i metode* (str. 97-114). Podgorica: Institut za strane jezike.

ANALIZIRANI SADRŽAJI:

- A. Srbija Global. (2020, maj 22). *Globalistička zavera protiv Srba - Drezdenski kongres* [Video]. Youtube. Preuzeto sa: <https://www.youtube.com/watch?v=YhavJTvVMxQ>
- B. Srbija Global (2018, novembar 17). *Istina o Srbima u Crnoj Gori - Smešni istorijski falsifikati* [Video]. Preuzeto sa: <https://www.youtube.com/watch?v=TNzA-DWlQOY&t=2112s>
- C. Srbija Global. (2018, septembar 1). *ISTORIJA SRBA - Srbi su pobedili na Kosovu (nastavak)* [Video]. Preuzeto sa: <https://www.youtube.com/watch?v=M2EufWYnGdI>
- D. Srbija Global. (2020, jun 21). *Nije bilo seobe Srba - Knjiga koja će promeniti udžbenike istorije* [Video]. Preuzeto sa: <https://www.youtube.com/watch?v=R3KbVzvcjXI>

www.fakenews.rs

